

J. S. N.

Tänkar

Om

Lifs Begräfwande

3
Kyrkor och Kyrkogårdar/

Med Wederbörandes Samtycke/

Under

Oeconomiae Professorens och Kongl. Swenska Wetenskaps
Academiens samt Upsala Wet. Societ. Ledamots,

Nu Warande RECTORIS MAGNIFICI

Herr PEHR KALMS

Inseende,

För Magister Krantsens Arhållande/
Utgifne och Förswarade

Af

JOHAN HYDENIUS;

Österbotninge.

3 Åbo Academies Öfre Läro = Sal/
På wanlig tid s. m. den 14. Decemb. 1765.

A B D,

Tryckt hos JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

ADMODUM REVERENDO atque PRÆCLARISSIMO
D: no Mag. GABRIELI
ASPEGREN,

Præposito & Pastori Ecclesiarum in Pederløre & Ja-
cobstad Dignissimo, ante hoc Nutricio
Benignissimo.

PURIMUM REVERENDO atque PRÆCLARISSIMO
D: no Mag. ISRAELI BJØRCK,
Pastori Ecclesiarum in Malax & Solf Meritissimo, an-
te hoc Informatori fidelissimo, honoratissimo.

PATRONIS PIA MENTE ÆTATEM
SUSPICIENDIS.

Suarum rerum plus nimio studiosi magna in eos sunt liberalitate, a quibus aut majora aut saltem paria munera expectant. Vos, Fautores Benignissimi, tot & tantis me non tam complexi fuistis, quam cumulas- tis beneficiis, ut illis vel enumerandis minime par essem. Institutione enim in bonis moribus fidissima, & ea, qua polletis, eruditione solida me indefessi ornare voluistis, alia ut taceam Vestri erga me propensissimi favoris documenta. Quum autem, quod rependam, non habeam, nec mens gratissima verbis exprimi queat, Dissertationem hanc Academicam in tesseram animi venerabundi & pietatis nunquam intermoritura Vobis consecrare sustinuerim, ex pectoris optans intimis, velit Summum Numen Vos salvos & incolumes in Nestoreos usque ser- vare annos, & demum omni felicitate cumulosos aternis beare gaudiis! Ero, quoad vixero

ADMODUM REVERENDORUM atque PRÆCLA-
RISSIMORUM NOMINUM VESTRORUM

^{humillimus cultor}

JOHANNES HYDENIUS.

Plurimum Reverendo atque Praclarissimo

Dn. Mag. MARTINO PEITHZIO,

Pastori Animarum, quæ DEO in Kelviâ colliguntur
Meritissimo,

**EUERGETÆ quovis PIETATIS CULTU AD CI-
NERES PROSEQUENDO.**

TIBI, Euergeta propensissime, Dissertationem
hanc Academicam eo audacius in devoti, ob-
que insignia in me collata beneficia gratissimi ani-
mi *πικρήσει* dicare volui, quo laudabiliori TUA usus
sum liberalitate, ut hæc ipsa in lucem ederetur. Fa-
xit DEUS T. O. M. ut ad votum singulorum
Tuorum, omniumque bonorum, vita longissima,
perennique felicitatis flore orneris, & tandem Py-
lia senectute, & lætissimo rerum successu bene-
ficiatus, de caduco hocce mortalium habita-
culo decessurus, in Beatorum æternum exci-
piaris *πολίτευμα*, Sic voveo atque vovebo, perman-
surus

**PLURIMUM REVERENDI atque PRÆCLARISSIMI
NOMINIS TUI**

humillimus cultor

JOHANNES HYDENIUS.

Råd / och Handelsmannen
uti Ejdstaden Gamle Carleby
Adle och Högachtade Herr
PEHR STENHAGEN,

Min Gunstige Gynnare.

Serr Rådman's grundfasta Täckesätt, Edla sinneslag, och
idaga lagda nit för landets allmänna wäl, gjöra Herr
Rådman älskad af alla redeliga.

De stora wälgjerningar Herr Rådman täcktes, under den
tiden jag haft äran, at undervisa des kära och wälartade Barn,
mig bewisa, och den synnerliga ömhet, med hwilken Herr Råd-
man behagat mig omfatta, sätta mig i den wördsammaste hä-
penhet. Tillåt derföre, at jag til wedermåle af min tacksam-
maste erkänsla för all ertedd godhet, tager mig den frihet denna fer-
ta Afhandling, Eder säjom en min största Gynnare och
Wälgiärningsman tilägna, med en hjertelig tillönskan, det
Allmachten täcktes gjöra Herr Rådman's lefnad i margfallig
motts wälsignad och mångårig, Des kära Ömwårdnad och An-
höriga i synnerhet til understöd, tröst och hugnad! Förbiswer
med wördnad

Adle och Högachtade Herr Rådmannens

Edmincke tjenare
JOHAN HYDENIUS.

Söretal.

Ehur tvål den naturliga lagen es di-
recte, icke heller Guds uppenbarade ord ut-
tryckeligen förbinder de lefwande til några
plickter emot de döda; likwål hafwa alla
folckslag haft lika som en i naturen inplantad
omwårdnad för de affomnade. Härtil hafwer bidragit åtanckan
af den aflednas goda namn och älskansvärda egenskaper: den
skada til hälsan, och obehageliga utseende, som de döda krop-
par skulle åstadkomma, i fall de lämnades ligga på marken
at rutna: den åstundan, som de med döden afgående uttrat,
at ej wilja, det deras Kroppar efter döden skulle lämnas wils
djur och roffoglar til mat, m. m. Man har derföre meren-
dels plågat hederligen befordra dem til ro uti jorden, deras ge-
mensamma moders sköte, hwaraf de tagne blifwit. Guds
folck har ock, utom den stora omsorg, de hade derom, at de-
ras egne och andras Kroppar, som dem warit kåre i lifstiden,
måtte få en hederlig lågerstad i jorden, warit om de dödas
be

begräfningar i gemen så angelägit, at de icke en gång låtit
sina dödade misgjärnings mäns kroppar bortkastas obegräfne.

Ibland Hedningarna hafwer man wäl exempel på några,
som understundom warit så barbariska, at de å sido satt all
anständig omwårdnad för sina dödas afleswor: ty några haf-
wa sunnits, och ännu ibland Barbarerna gifwas, som an-
ten låtit sina lik af wilddjur och roffoglar sönderlitas och för-
tåras, eller kastat dem i haf, höar eller floder fiskarna til
födo, eller ock ofta sjelfwe åtit up wissa döda kroppar; likwäl
hafwa begräfningar hos de flästa folckslag, både i äldre och
nyare tider, warit måst i bruk.

Sättet at begräfwä de döda tyckes wäl i förstone warit
lika hos alla; men har sedermera i tidernas omskifte ofta blif-
wit förändradt; Understundom hafwa ock flera begräfningssätt
tillika warit hos ett och samma folckslag brukeliga. Guds
folck hade wäl ej af Gudi något uttryckeligen föreskrifwit rätt-
sindre härutinnan; dock behölls de sina Förfäders löfliga
Sedwana: I förstone nedsatte de blott sina lik i jorden; sed n an-
togo de utaf Egyptierne en plågsed, at Balsamera de förnä-
mare (a). Understundom brände de ock röfelse öfwer
dem (b). Hedningarne greps äfwen ibland til et annat sätt:
De satte sina dödas kroppar på bål, och upbrände dem, hwar-
ester de samlade askan och benen i krukor, dem de nedsatte i
jorden. Et dylikt brännande fördes af det ena folckslaget til
det andra, at det ömsider blef brukeligt nästan hos alla hedningar.

Uti vårt Kära Fädernesland, hwars första Anbyggare
plågade blott jorda sina lik, införde Oden bränneseden (c);
Dock stod äfwen under denna bränneseden store män fritt,
at låta begräfwä sig obrände (d). Warandes ock för öf-
rigit ei bewisligt, at brännandet warit öfwer alt här i Nor-
den brukeligt.

Min ändamål är nu intet, at handla om flera folckslags
begräfningss Ceremonier; utan wil jag endast yttra mina en-
fals

fälliga tanckar, om den hos oss nu brukliga seden, at be-
grafwa de döda uti Kyrckor och Kyrckogårdar. Uti et så
grantaga ämnes utförande, utbeder jag mig fördenstul den
Benägne Läsarens wanliga gunst och milda omdömmne.

(a) 1. Mos. B. 50: 2. (b) 2. Chron. 16: 14. 21: 19.
Jer. 34: 5. (c) Balters Histor Ver. om Kyrcko. Cer. S. 44.
S. 2. (d) von Dalins Sw. N. H. 1. d. 6. Cap. 25.

§. 1.

Så länge de älska folkslag ei hade wisja tillhåll, be-
grofwö de förmodeligen sina döda här och där, hwarest de
tjenligast funno: Sedermera hafwa de gamle warit ganska
angelågne om, at hafwa wisja begravnings platser. Om wi
wille efterse, hwad plågsed ätskilliga folkslag både i äldre och
nyare tider brukat wid sina dödas begrafwande; så skole wi
blifwa warse, at de nästan alla, då de Christne undantages,
aldeles intet, eller ganska sällan tillåtit någon, at få begraf-
was i städerna eller innom byarne; och at lägga liken i Kyr-
kor, har warit hos de flästa en aldeles ohörd sak; utan de haf-
wa anlagt deras begravnings platser affides wid eller uti åkrar,
Lunder, Ortegårdar, backar, fält, m. m. på det de dödas af-
leswor skulle få ligga i ro, och de lesiwande ej hafwa af de dö-
das grafwar någon olågenhet.

Guds egit folk, Israeliterne och Judarne, hade en ganska
stor omsorg om sina begravnings platser: De uttrade altid en
särdeles åtrå, at få blifwa begrafne i sina förfäders grifver;
men så war det dock ganska sällan hos dem tillåtit, at få an-
lögga någon graf innom Stads Portarne: Inom Jerusa-
lems murar woro ej flera grafwar än Konungarnas och Pro-
phetisan

phetiskan Hudas. De hade dels sina egna grafvar särskilt, hwilcka de i sina åkrar, men enkannerligen i trä- och örtegårdar anlagt, dels ock wisa marcker utom Städerna och byarne, hwilcka woro til allmänna begrafnings platser utsedda, hwart de skulle utbära sina lif. Så läse wi, at Abrahams graf war uti en tåck lund, der hans hustru Sara, han och flere af hans efterkommande blefwo begrafne: (1. Mos. B. 23: 17. följ.) Konung Almon blef begrafwen i en örtegård: (2. Kon. B. 21: 26.) Enckones Son i Nain bars ut, at begrafwas utom staden, (Luc. 7: 12.) m. m. Men aldrig läse wi någorstads i den Heliga Skrift, at de anwänt anten Templet i Jerusalem, eller sina Synagoger, at begrafwa sina lif uti.

Egyptierne hafwa ock varit ganfka sorgfällige om sina grafställen: De i hårdaste kalcberg inhugne märckwärdige Mumiers grafwar, som allestäds legat utan för Städerna, och de ofantliga stora Pyramider, hwilcka äro til de dödas heder upresta, kunna ännu i dag med förundran af de resande åskådas, såsom medermålen af Egyptens forna Inbyggares makalösa omsorg för sina döda, och deras åtancka för efterwerlden (a).

De älsta Inbyggare uti Grekland plågade wäl ibland nedsätta sina döda, icke allenast i Städerna, utan ock i sjelfwa afguda Templen. Lacedemonierne hade ock en lag, at Konungarne skulle begrafwas i deras Stad; dock blefwo sådana begrafningar icke allenast genom lagar ifrån några deras Städer aldeles afskaffade; utan ock i gemen öfwer hela Grekland ganfka inkränckte (b). För öfrigt hade ock Grekerna wisa ofruckbara slättmarcker utan för Städerna och byarne til begrafnings platser anslagne (c).

Romarna hade wäl i förstone frihet, at någon gång nedsätta sina dödas afleswor i sina Hus; dock hade ingen lof, at blifwa begrafwen innom Roms murar måst ifrån
des

des första Foundation ; de hade deremot en lag uti de XII. Caslor så lydande : Man får intet begrafsiva eller bränna någon död i Staden, in urbe ne sepelito, neve urito (d). Och när de begynte öfvertråda denna lagen, låto Antonius Pius och de följande Keisarena åter strängt förbjuda det (e). De Romerska Konungar och Keisare begrofwos sjelfwe på det Martiska fältet, hwilket war lysande af store mans minnesmärcken. De öfrige utbåros antingen på sina åkrar, eller på de wid de namnkunniga wågar anlagde grafställen (f). Wid Neapel finner man ock ännu många widlyftiga grafwar, hwilcka äro inhugne uti berg, och i forna tider blifwit brukade (g). Men ingalunda lämnade de sina Tempel til allmänna begravnings ställen för de döda.

Uti vårt kära Fædernesland hafwa des forna Inbyggare brukat ej mindre försigtighet wid sina grafstälens anläggande : I förstone betjente de sig til sådana behof utaf stora grifter under stenbr, dem de kallade Kumbel ; hwarfdre ock hela det tidhwarf kom under namn af Kumbel, ålder : Under den derpå följande Bränne-åldren begynte de upkasta stora höggar, Attebackar kallade, i hwilcka de begrofwos sina döda äfwen en tid efter Christendomens införande, dock kallas det tidhwarf, som fölgde på brännandets afstannande egenteligen Hög-ålder (h). Utom dessa märckwärdigaste begravningsplatser, hade våra förfäder ock sina grafwar annorstädes, hwarest de tjenligast funno (i).

Turckarna begrofwos sina döda utan för städer och byar wid allmänna wågar (k). Sammaledes gjöra ock Perserne. Hos Chineserne äro ock altid begravnings platserne utan för Städer och byar, och hålla de Europeerne för dårar, som gjort sina Städer och Kyrcor til sammelpatser för döda kroppar (l).

För öfrigt är icke heller om andra folckslag bewisligt, at de anten i äldre eller senare tider intymt sina Städer och

andra ställen, hwarest de lefwande skulle wistas, til at allmänt förwara sina döda uti; och aldraminst har något folck, då de Christne undantages, upoffrat sina Kyrckor til sammelplats för de dödas kroppar och ben.

(a) Se *Dr. Hasselquists* iter Palæst. (b) *Nibelii* Disfert. de Funebr. Rit. Græc. cum Sviogoth. pars tertia. (c) *Balters* Histor. Ber. om Kyrck. Ser. Cap. 43. S. 4. *Bellon* observ. p. 133. (d) *Cic.* de leg. L. II. l. 58. (e) *Evelyns* Sylva. p. 343. (f) *Balter* i berörde ställe. (g) *Burnets* Lettres, p. 201. följ. 305. (h) *Balter* i sam. B. 44. C. S. 2. (i) *Loccen.* Antiqu. Sviogoth. C. 26. (k) *Tournes.* voy. au Levant, T. I. p. 29. T. II. p. 390. (l) *Nva Hist.* om Chineferne m. m. T. 2. p. 119. *Osbecks* Ostind. Resa, p 211. du *Halde* Descr. de la Chine, T. II. p. 147. 148.

§. 2

När nu både de gamle och de mästa af de nyare råknat det för en så ohelig sed, at begrafwa någon uti Städerne, så hade de så mycket mindre welat tillåta det ske i deras Tempel och Kyrckor. Wi wole derföre tillse, huru det tillgät hos de Christna i denna saken; samt när, och af hwad tilfälle denne plägseden smogt sig in hos dem. Denne Seden, at begrafwa liken i Kyrckor, wiste de första Christne ei af i de första hundrade åren efter wår Dyra Frälsares födelse; utan så länge förfölsjelferna warade, begrafde de Christne sina döda hwar de kunde på öppna fält, i skogar, och annorstädes, jämwäl uti wiså kullor, dem de grofwo i jorden, och kallade Catacombæ, hwarest de ock för förfölsjelfernas skull ofta nödgades hålla sin Gudstjenst. När dem sedan bles större Religionsfrihet

frihet tillåten, anlades de första Kyrkor i städerne, i hvilka
 nästan inga lik fingo begrafwas alt intil Gregorii Magni tid.
 Och ehuruwäl de Christne redan i fierde århundrade, af en
 slags wördnad, tilstodde grafwar för Martyrer blifwa gjorda
 ad limina och i förstugan af Kyrkorna, och äfwen det för
 sielfwa Apostlarnas deponita eller reliquier; så nulle de dock
 så mycket mindre tillåta, at dessa Heliga Hw och deras går-
 dar skulle blifwa lågerställen för andra, som sielf Keisar Con-
 stantinus Magnus, Prinsar, och andra höga Personer icke
 en gång fingo utan särdeles lof hafwa sina Dormitoria endast
 i förhus och när til wäggen af de Kyrkor, hvilka de sielf-
 we med mycken omkostnad ganska präktiga anlagt och up-
 bygt. Det war altså merendels för Keisare, Prinsar och så-
 dana höga Personer, hwilkom det först blef tillåtit, at be-
 grafwas i Kyrko-förstugan af de Kyrkor, som de anten sielf-
 we upbygt eller kostat mycket på; de mente sig wara mycket
 lyckliga, när de fingo sit lågerställe efter döden nära til,
 der en Martyr eller annan för Helighet utropod man war
 begrafwen. En och annan af de andeliga skaffade ock sig
 här lågerstad. Småningom flyttades grafwarne från förstu-
 gan in i Kyrkan, ock så widare i Choret. Höga Herrar
 och de, som woro mycket rika, wille anten gjerna, som wan-
 ligt är, följa Keisarenas och Siferhetens exempel, och skilja
 sig från den gemena hopen, eller woro de intagne af någon
 helighets tancka, som lågerställe i Kyrkan skulle bidra-
 got til saligheten; dertfore blef det något mera allmänt, at
 begrafwas ej allenast nära wid, utan ock uti Kyrkor. Kei-
 sarena Gratianus Valentinianus och Theodosius sökte wäl
 förbjuda detta; men det findg sig småningom mer och mer in,
 och som båd: de Grækiska och Påswiska andeliga funno på
 åtskilligt lätt sin fördel härutaf, genom de mäktigas och ri-
 kas ansenliga skäncker til Kyrkor, der de fingo efter döden
 läggas, Testamenten för själa, måhor, Lijspredikningar, m. m.

så började de efter hand styrcka mer och mer til en sådan plågsed, och i blåsje hos folket den tanckan, at det gjorde ansenligen til samligheten, at så bliwa begrafwen inne uti Guds Hus; Sålunda har denne Plågseden först kommit in hos Christna, och således har den ock blifwit forplantad och tilwärt (a). Wi hafwe wäl sedan genom Guds Nåd blifwit ruckte från det Påswiska möreket; men en sed, som så länge warat, hwilken tycks ej allenast wara oskyldig, utan ock, som har mycket skeen af Gudackrihet med sig, kan ej så lätt bortläggas; Man går ej altid så gierna och så snart ifrån en länge i bruk warande wahna, som man annors gör med en hop nya moder. Wi wela dertfore nu först enfalligt tilse, hwad olägenheter denna gamla Plågseden har med sig, och sedan gifwa wid handen, huru de kunna förekommas.

(a) *Balter* om Korcks Cerem. Cap. 43. S. 5, 6, 7. Cap; 44. S. 3. *Evelyns Sylva*, p. 343. *Anonym* of burying in Churches pag. 61.

S. 3.

Först strider det emot affickten med Tempels och Kyrels förs första inrättande. Affickten med det första Judarnas Tempel war, at Herren Gud Zebaoth skulle der i synnerhet hafwa i sin församling lika som et Audience-rum, Hans Åra och Härlichkeit en boning, och hela Israels Menighet et Gudi Heloedt Hus, hwarest de skulle beqvämligen samlas til sin offentliga Gudstienst, samt at Hedniska folkslag härigenom skulle ledas och läckas til den store Gudens rätta kännedom och rena dyrckande. Samma föremål hades äfwent wid det senare Tempels anläggande; hwarfore man ock fick icke

icke en gång uti deras yttre och inre gårdar, mycket mindre i slesswa Tempeln något lik nedsätta, oansedt de blefwo eljest jemte deras Helgedomar ganska ofta, i synnerhet af Hedningarna, ohelgade. Andamålet af våra Kyrckor är ock endast, at de skola wara de helgade Samlings-platser, hwarest Lemmarne i HEDRANS Församling skola beqvåmligen förrätta sin allmänneliga Gudstjenst. Det war wäl å ena sidan allmänt hos de Christna i fierde århundrade, at inga Kyrckor anlades, som icke förwarade några lemningar efter någon årkänd Martyr; men så war det ock å andra sidan så strängt förbudt, at ingen annan fick der nedsättas (a). Men at man sedermera tagit sig frihet, at icke allenast jorda lik i Kyrckogårdar, utan ock at rada dem tätt under Kyrckogålfwen alt in til slesswa Altaren, det tyckes hafwa warit, och är et stort misbruk af dessa Heliga Rum, hwilket, som förr är nämndt i §. 2. leder enkanneligen sitt ursprung från Påfwedömet, och från Påfwiske Prästers girighet, och synes så mycket mindre böra hos oss bibehållas, som åfwen slesswa Hedningarna, hwad deras Afguda-Tempel angår, ansedt det för oanståndigt och oheligt. "När wi nu oss til sinnes före" alt detta, säger dertfore den berömlige Engelsman Evelyn, mån det ej skall gå oss til sinnes, at se i våra Kyrckor begrawas" så många werldsligsinnade, girige och andra ogudacktige Personer (b)?"

(a) Si *Balters Histor. Ber. om Kyrcko Cer. Cap. 43. S. 7.*

(b) *Evelyns Sylva pag. 343.*

§. 4.

För det andra, så de affomnade ej i dessa grafställert ligga i den tilbörliga ro och trygghet, hwilcken de dock i sin lifstid åstundat, och Gud åfwen sina Heliga lofwat (a). Våra Kyrckor, uti hwilcka, efter en antagen sedwana, ej allenast de förnämre och förmögnare, utan åfwen ofta andra
 B med,

med, inrymt sina döda anhöriga, hafwa blifwit med
 sig så upfyllda, at då rum för andra skall göras, blifwa
 ofta åfwen de lif, som ej ännu hunnit rutna, rubbade och
 styckade. Andamålet med liks begrafning uti Kyrkor, säger
 "en af våra vittaste män, war i början intet annat, än at de
 "der måtte få ligga säkrare och i ro. Men wisa icke otaliga
 "exempel, at wädeld ofta förbrant och illa tilpyntat de dö-
 "das ben, då deremot de, som blifwit i jorden nedgrafne,
 "långre fått ligga ofskadde. Dör en slägt ut, eller den ej för-
 "mär underhålla grafven; så wisa åfwen exempel, at de i
 "grafven liggande ben blifwit borttagne, Grafven såld, och
 "benen annorstädes nedgrafne. Andamålet blifwer således så-
 "lan wunnit (b). Uti våra Kyrkogårdar kunna wäl de
 döda ligga i någon säkrare ro en tid; men som åfwen där-
 städes, i synnerhet i Städerna, hwarest de rum näppeligen
 kunna utwidgas, den ena döda måste lina sin lågerstad den
 andra; då händer ofta, utom det, at andra lif blifwa ei
 fallan broade med, at den upkastade dödas egne ben blifwa
 så utstälte, at de ej få mera någon hwila i jorden. Det är
 wäl sant, at de dödas strödda stoft, och förskingrade ben sko-
 la samlas i den allmänna Upståndelsen; likwäl böra wi anse
 detta medfarannde, såsom stridande med den omwårdnad och
 acktning för de döda, som likasom följer med sielfwa menniska
 naturen, och såsom ej öfwerenskommande med sielfwa andamålet
 af de dödas begrafningar. Alla folckslag hafwa i äldre tider
 haft wid sina bedravnings platsers anläggande et synnerligt af-
 seende på de dödas säkra ro i jorden. Guds folck har derom
 warit så mycket mera sorgfälligt, som de anset det för en skymf,
 at blifwa utkastad, rubbad och broad i sina grafställen; och
 åfwen har Gud sielf med det samma såsom et synnerligt straff
 hotat de ogudacktiga i sit folck (c). Wi hafwe ock alla en i
 naturen inplantad kärlek til vår egen kropp, hwarföre wi ock
 önske, det des ben måtte få en säker hwila i jorden; men tages
 ej

ej bättre mått och steg med våra grafställen; så hota de oss med samma nestliga öde, som många våra afledne Med Christnas ben undergått

(a) Es. 57: 2. (b) Tredje Stycket af Svenska Saml. p^g. 75, 76. (c) Es. 14: 19. Jer. 8: 1.

S. 5.

För det tredje har denna seden i följe med sig äfwen sådana olägenheter, at Kyrkornas grundwalar warda förswagade, gälfwen och bänckar illa medfarne wid grafwornas öppnande i Kyrkor, och sielswa dessa heliga Hus med dans och lifluft upfolta, och det som är måst rörande, så förorsakas och derigenom ofta många smittosamma, ja, döddande sjukdomar. Och som denna senare olägenhet är af den största wigt, så wil jag och afmåla den för Allmänhetens ögon med samma färgor, som en af våra lärda Män den utfört: Det är” ej nog, säger han, at söka medel til folck, hopens ölande,” man bör äfwen conservera den, som redan äges.”

Ingen ting är farligare och mindre undwikeligt för” lefwande kroppar, än giftig och smittande luft; den angriper” oförmärkt och dödar hastigt. När den utan hinder får wärde” ta, kallar man fölgerne Pest.”

Af försarenhet wete wi, at ingen ting mera smittar luft” ten, än ångan af de kroppar, som hålla på at undergå för” rutnelse. Är det så, då må man billigt undra, at wederbörande” ej märkt olägenheterne af Lifsbegräfning uti och omkring Kyrkorne.

Man bjuder ofta til, at conservera sig emot smittande” luft och sjukdomar; men under det man flyr sådant, går man” utan betänckande in uti Kyrkor, som ofta äro upfylde med” angripande ånga af ruttnande Lif. Ja, man sitter der och u”

tan acktsamhet drager uti sig den ånga, som man, torde hån-
 da, några dagar tilförene flydde, när den war mindre skarp.
 Huru ofta ser man icke menniskor swimma uti Kyrckor,
 ja, ofta der taga sig dödade sjukdomar. Monne de skarpa
 och angripåpe dunster, som der finnas, icke torde warit må-
 sta orsaken? i synnerhet om menniskan warit fastande, och
 årstiden warm.

Jag har sjelf flere gångor uti Kyrckor märckt, huru
 starck en sådan ånga warit; samt, at ehuru Wederbörande
 lätt med sand fylla de måst stinkande grafwar, har likwål
 utur dem upstigit en nästan qwåfwannde ånga, uti snart 4.
 Månaders tid. I betractande af alt sådant, må man bil-
 ligt undra, at intet hålsan och lifwets bibehållande bewekt
 folcket, at långt för detta skaffa sig skickeligare Begravnings-
 Platser för sina döda. Denne oseden gjör ock våra Kyrck-
 or ganska ohyggeliga; hwarföre han ock säger: Jag tyck-
 er, at ingen kan finna nöje deruti, at sitta ibland en hop
 döda och rutnande kroppar (a). Den plågsed, säger Eve-
 lyn, at begrafwa i Kyrckor, eller när wid dem, i synnerhet
 i stora och folckrika städer, är både et nytt uptog, oanständig,
 lordide, samt ganska skadeligit för hålsan; Och gjör det mig
 ganska ondt, at det nu kommit så mycket i bruk (b).

(a) Se Tredje Stycket af Svenska Saml. pag. 73,
 74, 75. (b) Evelyns Sylva, pag. 343.

§. 6.

Jag wil ännu lägga något härtil: mångfallig erfaren-
 het har lärt oss, at om lusten kommer at stå någon tid inne-
 sluten uti et rum, och får ej hafwa någon gemenskap med
 den

Den yttre luften, blir den småningom förskämd, och nästan som förgiftad, fast uti rummet är ingen ting, som tyckes kunna förorsaka det samma. Så märke wi, at om en kammare står länge tillsluten, och man sedan öpnar den, känns deruti en mycket obehagelig luft. An mera öles denna lustens förgiftighet, om rummet varit något fuktigt: 3 Källare och grufvor, m. m. som länge stått igentäpte, at luften i dem ej fått wara i rörelse, har man årfarit, at luften blifwit så skadelig, at arbetskarlar eller andra, som först öpnat de samma, eller först kommit dit in, blifwit deraf som förqwafde, fallit ned, och plötsligen dödt, så framt man ej i hast fått draga dem ut, och hunnit använda hwarjehanda, at få dem til lifs igen. Uti de orter, der de förwara sin såd uti gropar under jorden, har ofta händt, at då en sådan grop länge varit igentäpt, och sedan blifwit öpnad, hafwa karlarne, som öpnat den, af den ur gropen upstigande luften blifwit anten strax dödade, eller annors så betagne, at man med swårighet kunnat rädda deras lif; och likwäl har intet annat funnits i gropen än en skön spanmål, och en länge innesluten luft. När nu en länge stillastående och innesluten luft i et rum, der intet förgiftande finnes uti, kan dock blifwa så skadelig, hwad skal man då täncka om den luft, som en lång tid står innesluten och tiltäpt uti en graf, deri en eller flera under starckt jäsende och förrutnelse städde döda kroppar ligga? huru förgiftig och skadande för hälsan skal icke den blifwa, då grafwen öpnas, och den slipper ut? huru mycket skal icke den skänna den andra luften uti et så tiltäpt rum, som våra Kyrcfor äro?

De Herrar Medici, som skrifwit om pest (a), hafwa med flera Exempel bewist, at pest ofta upkommit endast genom den franck, som en eller flere döde och illa stinckande kroppar gifwit ifrån sig, och därigenom bortskämt luften och förgiftat de menniskjor, som nödgats draga den uti sig. Hwad

Skall då icke den starka och obehageliga stänck, som ibland, i synnerhet om sommartiderna, kännes i våra Kyrkor, enklarerligen då flere grafwar näst förut blifwit öppnade, kunna uträdda? Låt wara, at den icke just förorsakar pest, (å kan den dock förorsaka början til hwarjehanda röt, och andre smittosamma Febrer; eller kan den lägga grunden til hwarjehanda swåra sjukdomar, fast man ej straxt märcker det.

Medici råda, at wid pest-tider inga lik skola begrafwas i Kyrkor, af orsak, at pesten genom lifs-jordande derstädes swarare fortplantas och tilwäxer: De säga ock, at wid pest-tider är ganska farligt, at ej allenast bo nära til Kyrkor och Kyrkogårdar (*pessimum est tempore pestis habitare in locis mortuorum monumentis propinquis*, sade fordom Zoar en gammal Medicus (b); utan ock at då gå öfwer Kyrkogårdar och i Kyrkor; derföre sker ock ofta, at Kyrkor wid starkt pest tillslutas, och liken få då ej begrafwas på Kyrkogården, mindre i Kyrkan, utan öfides, utanför Städerna och byarne. Afwen råda Medici, at man wid elaka släck Febrars och andra farliga smittosamma sjukdomars Grasslande skal undfly, så mycket gjörligt är, alt umgänge med de redan besmittade; emedan en del släck, och andre swårare smittosamma Febrar äro nästan, som en art af pest, eller ofta en ganska liten grad skilde ifrån den. Nu begrafwas likwål rätt ofta en stor hoy af de lik, som dödt i sådane släck Febrar och andra smittosamma sjukdomar, uti våra Kyrkor; huru hålsosamt wil det då wara, at i våra Kyrkor draga i sig den starka ångan af sådane dödas rutnande kroppar? huru mången kan icke då draga döden i sig under sjelfwa Gudstjensten? så at det man undgår, genom det man styr besmittade hus, samlar man i uprågadt mått igen af samma kroppars stänck i Kyrkan. Huru kan man därföre undfly smittan, då man just arbetar på at fringolanta den?

An bestyrka Herrar Medici med mångfallig årfarenhet
het

het, at wid pestis och andre smittosamma sjukdomars grasserande löper menniskjan långt mera fara at blifwa besmittad, då hon är ännu på nyckter mage, eller åtit ganska litet; ty kroppen susper då som en swamp fuktigheten och smittan i lusten i sig. Nu finnes ganska många menniskor, som ej äro wane at äta frukost; i hwad äfwentyr sätta icke då desse sig, när de på nyckter mage sitta 2. och 3. timmar i Kyrkan, som är upfylld med en tjock och förqwåsjande lif-luft? Däraf ser man ofta hända, at hwarwande hustrur, och andre, som äro af swagare natur, ja, i bland ock de råmmeliga starka, blifwa hastigt sjuke, swimma eller måste under Gudstjensten gå ut, emedan de ej länge kunna uthållas da at insupa en så förgiftad luft. Man har ock haft Exempel på folck, som då de följt, de döda til grafwen, af den af grafwen upstigande häftiga Lif-ången blifwit så betagne, at de strax fädt ondt, och nåppeligen hunnit hem, innan de blifwit twungne lägga sig til sängs, och efter några dagar afidit. Hwad för sjukdomar, eller åtminstone början til dem, kan en då icke samla sig därigenom, at han sitter 2. à 3. timmar i Kyrkan och drar uti sig en starck och osund lif-luft? Medici intyga ock, at när en kropp blifwit wäl warm, och sedermera åter swalnar, insuper den långt starkare lusten än förr; hwad händer då med dem, som blifwa warme af gående til Kyrkan, och sedan åter swalna under stilla sittande i et med lif-luft upfylldt rum?

På somlige orter hos oss så i Städer som på Landet, är den plågseden, at om någonsin råd och förmögenhet gifwes, skal den döda nödwändigst begrafwas i Kyrkan; desse Hus upfyllas då med döde kroppar, at de hinna ibland ej blifwa half-rutnade, innan de gräfwas up igen. På landet stå Kyrckorne hela weckan tillslutne: om Lördagen öppnas grafwen för de lif, som om Söndagen skola begrafwas; om det är om Som-
maren

maren, och i samma graf något lif blifwit nedsatt några we-
 kor förut, och nu stinker som starkast; så skier, at lufckten får
 då en del af Lögerdagen, hela natten mot Söndagen, och
 Söndags morgonen wäl uosälla den tilslutne Kyrkan; huru
 ohelsosamt skal det då icke blifwa för folcket, at om Söndagen
 insupa denne starcka och förgiftiga lif-luckten under hela Guds-
 tjensten? På någre ställen är wäl i bruk, at uplåta et och an-
 nat fönster i Kyrkan, som dock icke kan förskingra de skadeliga
 dunsterne. Uti Städer, hwarest uti Kyrkorne äro murade graf-
 war, i hwilke de fläste lif nedsättas, blifwer smittan ännu
 starckare, emedan dessa grafwar öpnas ofta, och kunna al-
 drig så täckas, at lif-luckten ej tränger sig up. Man ser, at
 luften blir bortskämd och skadelig för hälsan uti et rum, där
 mycket folk är tilhupa, i sonærhet om det är mycket hett; hu-
 ru skal den då icke blifwa i våra Kyrkor Sommartiden, där en
 sådan mängd folk tillsammans komner, och det den ännu til-
 lika är nästan som hel tiöck af luft utaf stinckande och för-
 rutnande kroppar? Kyrkornes högd inuti kan rätt litet afhjelpa
 denne olägenheten; åtminstone får Läraren och de som på Läk-
 tarena sitta nog lännas derwid. Många, i synnerhet de som
 äro af swagare natur, hwilka för den starcka kölden om
 wintren ej wägar gå så ofta uti Kyrkan, som de önskat, nöds-
 gas nästan hela sommaren hålla sig från Guds Hus för den
 stinckande och skadeliga lif-luckt, som det då är upfyllt med;
 och wet jag icke om de kunna sägas göra mycket illa därutinnan; ty
 med hwad andacht kan man sitta och gifwa allt på Predikan,
 då man nästan förqwäfses af lif-luckt, som mage och inålswor
 röras och wämjes wid.

Skadan och obehag'igheten af luften utaf de döda kroppar
 måste nödwändigst i våra Kyrkor wara större och länbarare, än i
 de Påswiskas, och i deras Kyrkor, som äro af den Græckiska re-
 ligion,

ligion, medan dese twenne bruka under Gudstjensten så mycket warljus och så mycket wälluktande rökelse i sina Kyrckor, hwilket mildrar och förbättrar den förfämda lusten.

När man läser om Judars, Turckars och Hedningars Tempel och Guda-Hus, både i äldre och nyare tider; så finner man allestädes, huru rena, snygge och behagelige de varit, hwad den utwärtens renheten widkommer; (wansedt de varit stygge i ansende til den afgudatjenst i de twänne senare hållits) men däremot äro de flästa Christnas Kyrckor uppylde med en stinckande lukt af döda kroppar, och ser man här och där ligga större och mindre bitar af de dödas ben. Någon kan säga: härigenom gifwa våra Kyrckor mer anledning at betrakta vår dödelighet? jag swarar: det samma kunde man lika lätt ärnå, fast begravnings platser ej woro uti och nära wid Kyrckor; så framt man ej påstår, at våra Kyrckor framför andre ställen gifwa en tilfälle at betrakta sin dödelighet på det sätt, at man under sittandet i Kyrckan bör föra sig til sinnes, at man då insuper lifluckten, som skal lägga hos honom grunden til en snar död.

Äf hwad nu anfördt är, torde man få sluta, at deras tanka ej tyckes vara så aldeles ogrundad, som säga och påstå, at mängen, ja, flere än man lätteligen torde inbilla sig, hafwa fått anten döden eller första början därtill af den skadelige liflukt, som de dragit uti sig anten i Kyrkan, eller då de följt någon död til en sådan sgraf, därifrån en håstig lukt; upstigit, eller då de til jorden beledsagat något lif, som luktat för starckt, i synnerhet om det dödt af någon smittosam sjukdom, eller sådan, som för snart (enkannerligen om årstiden och Kroppens egen disposition hulptil til) kunnat sätta wättskorne i kroppen i rötta.

(a) Såsom *Linderstolpe* i sin *Tractat*, kallad; *Tanco Far* och *Numärckningar öfwer dese tidens Pestilentia*, pag. 26, 27. (b) *Se Diemerbrook de peste* L. 2. Cap. 3. Sect. 12.

Af hwad nu i enfallighet omordadt är, skönjes tydeligen, hwad olängenheter wärt wanliga sätt, at begrafwa lik i Kyrkor hwar med sig; Wi wela derföre nu korteligen nämna, huru detta alt, eller til största delen kunde förekommas. At bortlämna begrafwandet i Kyrkor, och i det stället endast begrafwa de döda på våra wanliga Kyrkogårdar, tyckes ej göra tillfölest; En wid grafwars öpnande om sommaren drifwes ångan af de döda kroppar ofta med wädret in i Kyrkan, hwilket är mindre hälsosamt och behageligt; och at hafwa begravnings-platser i Städer och innom byar, har samma olängenheter med sig. Det tyckes derföre wara bäst, om alla våra Församlingar försedde sig med andra tjenligare begravnings-platser. Landt-Församlingarne kunde anlägga sådane afsides i från sina Kyrkor på beqwämliga rum, och Inwånarna i Städerna kunde inrätta dem utom sina Städer, uppå fria och höglärdta ställen, hwarest wädret ägde tillfälle, at obehindradt få flingra dunsterna. Sjelfwa församlingen med desse grafställen kunde ock bliwa sådan, at Kyrkorne ej skulle lida något til sina inkomster. Wille någre anlägga för sig och sina efterkommande särskilte begravnings-platser, såsom många Heliga gjorde i Gamla Testamentet, så kunde de inrättas anten uti wissa täcka Trägårdar, lundar, åkrar, eller ock wid allmänna Landsvägar. Will man ock hedra några ofledna med minnes-märcken; så wore sådane prydligare, såsom i äldre tider, å deras särskilte inrättade grafställen, än uti Kyrkor. Om hworihanda tjenliga träm planteras rundt omkring begravnings-platserna, så giöra de icke allenast ett täckt utjocnde, utan ock med sina Balsamiska ångor, samt löswens och qvistanas rörelse och darrande förbättrar lusten dersammastädes. Jag lägaer härtil hwad den omnämde Evelyn här om säger: Wij pasta för många wigtiga orsaker skull, at inga ställen äro mer

rä tjenlige at begrafwa våra döda på, än våra Trågårdar och lundar, eller lustiga åkrar, hwarest vår sång må bli öfwer-² täckt, och öfwerhölgd med gröna och wälluktande blommor,² trån och ständigt wärande örter, hwilcka äro de naturligaste² och måst lärande Hieroglypher om vår förwäntade upstån-² delse och odödelighet; utom det, hwad de bidrağa til efter-² tänckande för de lefwande, at draga deras tänckar til nyttigare² saker (a).

(a) *Evelyns Sylva* pag. 342.

§. 8.

I vår tid har man ändteligen på några orter begun-
nat wälja skickeligare Grafställen, och affkasta den skadeliga sed-
wanan, at begrafwa i Städer och Kyrkor:

År 1760 befalte Konungen i Danmark at de då wa-
rande assistence Kyrkogårdar i Köpenhamn skulle affkastas, och
låt derföre i deras ställen utom Stadsens norra port andra
Kyrkogårdar för sju församlingar inrättas, hwilcka ock blefwo
genast inwiade och satte i bruk; så at derefter inga lik på de
förstnämde ställen blifwit begrafne (a). Ja, i sjelfwa de Päs-
wiska Länder, hwarest denna seden at begrafwa Lik i Kyrkor
förest blifwit införd, har man sunnit rådligit, at aflägga den,
och utwälja tienstligare Begravnings-platser; Så läse wi, at
uti innerwarande år, då Parlamentet i Paris lät sig föredraga,
så wäl de olägenheter som härröra deraf, at de döde begrafwas
inne i Staden, som ock Jmwånarens dageliga klagan deröf-
wer, har det utfärdat en förordning, at inga begrafningar
alt ifrån den 1. nästkommande Januarii få hödan efter ske på
samma Stads Kyrkogårdar, utan skola til den ändan, utom
Staden sju eller åtta särskilda och nog rumrika ställen til sam-
teliga

teliga församligarnes behof utses)(b). Måst en dylig inrättning gjorde Parlamentet i Rouen uti Francrike redan år 1754. (c). Både i England somligastådes, och än mer i de Engelska nybyggen i Norra America, ser man på flere ställen Begravningsplatser anlagde i skogs-lundar, trädgårdar, på högländta ställen och fält långt affides från Kyrkor, Städer och Byar.

(a) Se Swenskt. Väst. Tidn. för år. 1760. N:o 91.
 (b) Och för år 1765. N:o 50. (c) Franska Gazetten för år 1754. N:o V.

§. 9.

Uti vårt kära Fädernesland hafwa ock många ypperliga män klagat öfver denne mindre hälsosamme seden, och äfwen sökt hämma den samma. Framledne Herr Sfwers-Intendenten Baron Hårleman har om denna saken följande infall uti sin resa för år 1749. pag. 16. Närmare til Staden, Jönköping, lämnade wi den så kallade, och af Gref Dahlberg til bygnad inrättade Hospitals Kyrkogården, der de mindre förmögne Borgare ~~och~~ de fattiga döda, under samma ro och trygghet afwaktade domen, som de i Staden, och de iefwande så mycken ohälsa och olust förorsakade, begrafne. Somme Ven. Confessorium här i Åbo, har ock i synnerhet därpå arbetat, at Likens allmänt brukeliga begrafwande i Kyrkor måtte hämmas, i anledning hwaraf Det redan år 1749. i underdånigste skrifwelse icke allenast föredragit hos hans Kongl. Maj:st de med denne ojedden förknippade olägenheter, ofta öfswade misbruk och slietswald, utan ock anhållit om nådigste tilstånd, at så, förhöja mulpenningarne i Kyrkor, til at, om icke aldeles hämma och uphäfwa, dock til en del insträncka friheten, at derstädes begrafwa liken. Hans Kongl. Majestet har uti allernådigste

Swar

Swär häruppå af den 11. April 1751 förklarar sit största missnöje öfwer de föredragna obehageliga omständigheter, och derföre icke allenast i nåder samtöckt til mulpenningarnes förhöjande, utan ock befalt Consistorium, at genom wederbörande Prästerkap söka i alla församlingar des wärckställighet. Men som detta wisse ganska ringa wärckan, så blef Summe Ven. Consistorium förantlätit, at år 1754 i underdånigste skrifwelse af den 11. Decemb. hos Hans Kongl. Majt föredraga, at ehuru alswarsamma föreställningar derom blifwit i församlingarne gjorde, har dock sådant fructlöst afslupit; Swärföre ock Consistorium i underdånighet anhölet, det med Grafswarnes djuplek, och med likens betäckande måtte aldeles förhållas efter Kyrkofolagens 18. Cap. 8. S. Hans Kongl. Majt har i allernådigste Swär på det samma af den 30 Januarii 1755. lämnat befallning til Consistorium, at hålla hand deröfwer, det samma lag, så wäl i detta, som andra mål bör efterleswas. Nu har man ock ändteligen genom Prästerkapets berömliga åtgärd begynt inifråncka begrafsningar i Kyrckor: uti en del af de Kyrckor, som nu blifwit bygde, blifwa sådana ei gjärna tillätne. Jag bör ock nämna, det Församlingen i Wasa, föregått härutinnan andra med et hedrande exempel: De hafwa, genom några uplyste Mäns åtgärd, utsedt utom Stadsens östra port et tjenligt ställe til sin Begrafsningss-Plats. Och uti den i år upbygde St. Mårtens Socdens Moder-Kyrcka komma genom Högwälsborne Herr Landshöfdingen och Riddaren WALLENS berömmeliga föranstaltande inga grafswar at tillätas. Flera orter at förtiga.

Ehuruwäl en inrotad osed är ej lätt at affkaffa; likwäl gör man sig det säkra hopp, det småningom krafftiga forsättningar widtagas deremot, då man ock omsider får se uti vårt Låra Fädernesland de tjenligaste och beqwämligaste Begrafsningss-Platser. I medlertid så länge man enwisas med, at låta Lik begrafwas i Kyrckor, är högst angelägit, at ej allenast graf

grasvarne gjöras nog djupa, och sedan wäl tiltäppas, utan oc
 at hela Sommaren flera fönster lämna i Kyrkorne öpna, på
 det de från Lifen upstigande skadeliga och förgiftande
 ångor ej må få samlas, utan straxt af wädret
 bortdrivas och förskingras i
 fria lusten.

Gudi allena Åran!

